

Uwzględnione zostały najnowsze osiągnięcia w doktrynie romanistycznej, nie są one jednak udokumentowane w pracy. Praca jest kopalnią wiadomości z zakresu historii ustroju i prawa rzymskiego. Zainteresuje ona nie tylko romanistów, ale także historyków starożytności, historyków ustrojów.

(W. B.)

G. Dulckeit, F. Schwarz, W. Waldstein, *Römische Rechtsgeschichte, Ein Studienbuch*, seria: Juristische Kurz-Lehrbücher, 7. Auflage, München 1981, ss. 352

Książka stanowi siódme, zmienione wydanie podręcznika uniwersyteckiego do nauki historii prawa rzymskiego. Autorem podręcznika jest nieżyjący już wybitny romanista niemiecki profesor Gerhard Dulckeit. Ukazujące się po śmierci autora następne, poprawione wydania książki były dziełem profesora Fritza Schwarza. Obecne, siódme już, na nowo opracowane i — jak już wyżej wspomniano — zmienione wydanie zawdzięczamy profesorowi Uniwersytetu w Salzburgu Wolfgangowi Waldsteinowi.

Podręcznik składa się z czterech rozdziałów, dzielących się dalej na części i paragrafy. Rozdziały merytoryczne poprzedza wprowadzenie (s. 1-15) zawierające m. in. omówienie oraz obszerny wykaz wykorzystanych źródeł i literatury. Krótki wybór najważniejszej literatury znajduje się ponadto na początku każdego paragrafu.

- Przedmiotami kolejnych rozdziałów są poszczególne etapy rozwojowe prawa rzymskiego ukazywane na tle ewolucji ustroju państwowego Rzymu. I tak:
- rozdział I (s. 16-77) dotyczy historycznych początków państwa i prawa rzymskiego, tj. okresu od archaicznej gminy rzymskiej do wczesnej republiki;
 - w rozdziale II (s. 78-156) przedstawiono ustrój państwowy i prawo Republiki Rzymskiej; główne zagadnienie stanowi tu problem przyczyn niesłychanie dynamicznego rozwoju państwa rzymskiego w tym okresie, uwieńczonego osiągnięciem przez Rzym pozycji światowego mocarstwa; wiele uwagi poświęcono także towarzyszącemu ewolucji państwa, równie dynamicznemu, rozwojowi prawa prywatnego;
 - rozdział III (s. 157-241) zatytułowany „Pryncypat” jest poświęcony omówieniu założeń ustrojowych i struktury aparatu państwowego wczesnego cesarstwa; na tym tle kreślą autorzy w czterech paragrafach (poświęconych kolejno: źródłom prawa, wymiarowi sprawiedliwości, nauce prawa i wybitnym jurystom) obraz prawa klasycznego;
 - przedmiotem rozdziału IV (s. 242-296) jest późne cesarstwo — okres nazywany również często „dominatem”; autorzy omawiają tu ustrój społeczno-polityczny oraz funkcjonowanie prawa w tym okresie; najwięcej uwagi poświęcono próbom kodyfikacyjnym, zarówno przed-, jak i justyniańskim.

Wprowadzone do ostatniego wydania książki liczne zmiany i uzupełnienia podyktowane zostały głównie — co podkreślono zresztą w przedmowie do siódmeo wydania (s. VII) — koniecznością uwzględnienia wyników najnowszych badań romanistycznych. I tak np. zwraca uwagę rezygnacja (pod wpływem opublikowanych ostatnio wyników badań J. Bleickena (*Prinzipat und Dominat, Gedanken zur Periodisierung der römischen Kaiserzeit*) z używanego powszechnie w nauce od czasów Mommsena terminu „dominat” i zastąpienie go określeniem „późne cesarstwo”, czy też wprowadzenie do pracy (pod wpływem wniosków T. Honoré z grun-

townych badań nad Trybonianem) nowego, interesującego spojrzenia na rolę Tryboniana i jego zasługi dla powstania kodyfikacji justyniańskiej. T. Honoré wykazał, że Trybonian był nie tylko posiadającym szerokie pełnomocnictwa wykonawcą woli Justyniana, ale głównym inicjatorem szeregu poczynañ ustawodawczych, akceptowanych i firmowanych później przez cesarza.

Podkreślenia wymagają: staranność wydania, a także uatrakcyjnienie podręcznika przez umieszczenie w nim interesujących ilustracji, dodanie tablicy chronologicznej i mapki. Lekturę ułatwia czytelnikowi zamieszczenie w książce wykazu skrótów (s. XIII - XVII) oraz indeksu rzeczowego (s. 307 - 329).

(A. S.)

Noty recenzyjne opracowali:

WŁADYSŁAW BOJARSKI (W. B.), ANDRZEJ SOKAŁA (A. S.)